

ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΑ

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΤΥΠΩΘΕΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΠΡΟΕΙΟΝΤΙ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΒΛΑΧΟΥ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ, ΔΕ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ
ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ
ΕΝ ΒΕΡΟΛΙΝΩ,
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΑΓΝΟΣΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ ΚΟΝΤΟΠΑΝΟΥ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ
ΕΝ ΤΗ, ΙΕΡΑ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙ

ΕΤΟΣ ΤΡΙΤΟΝ
1928

Ε.Υ.Δ. της Κ.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΝ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ ΒΗΜΟΘΥΡΟΝ

ΥΠΟ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΣΑΧΟΥ

Ἀρχιτέκτονος.

Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου Πέραμα παρὰ τὴν λίμνην καὶ εἰς ἀπόστασιν 3 χιλιομ. ἀπὸ τῆς πόλεως Ἰωαννίνων ἐντὸς τοῦ νάρθηκος ὑπάρχει ἑρμάριον χρησιμεῦον ὡς ἀποθήκη διαφόρων ἀχρήστων εἰδῶν. Μεταξὺ ἄλλων δευτερευούσης σημασίας ἀντικειμένων ἐκίνησαν ἰδιαιτέρως τὴν προσοχὴν μου δύο μεγάλα τεμάχια ξυλόγλυπτα τὰ ὁποῖα διατηροῦνται ἐν καλῇ σχετικῶς καταστάσει, ὀλίγας μόνον ὑποστάντα φθορὰς ἐκ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου. Ταῦτα συναρμολογηθέντα ὑπ' ἐμοῦ προχειρῶς ἀπετέλεσαν ἂν ὀλόκληρον φύλλον, τὸ ἀριστερόν, ἀρχαίου βυζαντινοῦ βημοθύρου.

Μεταξὺ τῶν εἰς τὰς διαφόρους χώρας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὀλίγων σωζομένων μνημείων Βυζαντινῆς ξυλογλυπτικῆς δύο μόνον εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ξυλόγλυπτοι θύραι ἐσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Ἡ μία εἶνε εἰς τὸ καθολικὸν τῆς Μονῆς Ὀλυμπιωτίσσης ¹ καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὸν ἐν Βουργαρελίῳ ναὸν τῆς Παναγίας Βελλᾶς ². Βυζαντινὸν βημόθυρον ξυλόγλυπτον οὐδὲν ἐγνώσθη μέχρι τοῦδε, διὰ τοῦτο δὲ ἔχει μεγίστην σπουδαιότητα ἢ εὑρεσις τοῦ ὑπ' ὄψιν ἡμῶν μοναδικοῦ βημοθύρου, τὸ ὁποῖον προάγει συγχρόνως τὰ μέγιστα καὶ τὴν σπουδὴν τῆς βυζαντινῆς γλυπτικῆς ἐν γένει.

Ὅπως ὄλα τὰ θυρόφυλλα βημοθύρων, καὶ τοῦτο ἔχει σχῆμα ἐπιμήκους ὀρθογωνίου καὶ καταλήγει κατὰ τὴν κορυφὴν εἰς τέταρτον τόξου. Τὸ ὕψος αὐτοῦ φθάνει τὸ ἀνάστημα συνήθους ἀνθρώπου· εἶνε κατεσκευασμένον ἐκ ξύλου καρυᾶς καὶ φέρει ἐξαιρετικὸν γλυπτὸν διάκοσμον, ἐκ τῶν παραστάσεων τοῦ ὁποίου μαρτυρεῖται ὅτι καὶ τοῦ ὄλου βημοθύρου ἡ προσθία ὄψις ἐκαλύπτετο διὰ γλυπτῆς παραστάσεως γνωστῶν ἀγιογραφικῶν σκηνῶν. Ἡ γλυπτὴ διακόσμησις ἀποτελεῖται ἐκ δύο ὑπερκειμένων

¹) 1296, βλ. Σωτηρίου, Μνημεῖα τῆς Θεσσαλίας ΓΓ' καὶ ΙΔ'. αἶθνος ἐν τῷ Ἀ' τόμῳ τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν.

² 1281, βλ. Ὁρλάνδου, Μνημεῖα Ἑπείρου ἐν «Ἡπ. Χρονικοῖς» Β' σελ. 108.

παραστάσεων χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων δι' ἐγκαρσίου διαζώματος κατὰ τὸ μέσον τοῦ βημοθύρου· χωριστὰ δ' ἀρχει ἐπὶ τῆς γωνίας τῆς κορυφῆς τοῦ θυροφύλλου ἐντὸς κύκλου μικρὰ ἀνάγλυπτος προτομὴ προφήτου. Αἱ μορφαι τῶν παραστάσεων ἴστανται κάτωθεν θολωτῶν κιβωρίων φερομένων ὑπὸ κιόνων ἀπομιμουμένων δέσμη τεσσάρων στύλων συσφιγγομένων διὰ πλοχιῶν καὶ κορυφουμένων ὑπὸ κεφαλῶν ἀνθρώπων. Τὸ ἔδαφος τῶν παραστάσεων εἶνε διάτρητον. Τὸ θυροφύλλον πλαισιούται ὑπὸ ταινίας κοσμουμένης δι' ὄραλου σπαιροειδοῦς πλέγματος, μόνον δὲ τὸ πλαίσιον τοῦ καμπύλου μέρους τῆς κορυφῆς ἔχει ἀντὶ τοῦ πλέγματος κόσμημα ἐκ συνεχῶν πλαγίων κλαδίσκων. Ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου ἡμίσεως τοῦ θυροφύλλου εἰκονίζεται ὄρθιος ὀλόσωμος ἄγγελος ἐστραμμένος πρὸς δεξιὰ, ἀλλ' ἔχων τὸ πρόσωπον ἀποβλέπον ὀλίγον πλαγίως πρὸς τὰ ἔμπροσ· τὴν δεξιὰν ἔχει ὑψωμένην εἰς τὴν συνήθη ἱερατικὴν χειρονομίαν· ἐπὶ δὲ τοῦ κατωτέρου ἡμίσεως εἰκονίζεται ὀλόσωμος, ὄρθιος, κατ' ἐνώπιον, μὲ τὸν ἀριστερὸν πόδα ἐν ἀναπαύσει, ὁ Ἀπόστολος Πέτρος περιβεβλημένος τὴν κεφαλὴν διὰ φωτοστεφάνου, στηρίζων τὴν δεξιὰν ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸ φυσικώτατα ἐπτυχωμένον ἱμάτιον.

Ὡς πρὸς τὴν ὅλην σύνθεσιν τῆς παραστάσεως τοῦ βημοθύρου δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐκτὸς ἀμφισβητήσεως, ὅτι ἐπὶ μὲν τοῦ κατωτέρου τμήματος συνεπληροῦτο ἡ παράστασις ἐν τῷ δεξιῷ θυροφύλλῳ διὰ τῆς εἰκόνης τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἀντιστοίχου καθ' ὅλα πρὸς τὸν Ἀπόστολον Πέτρον, ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνωτέρου τμήματος ἡ στάσις καὶ ἡ χειρονομία τοῦ ἀγγέλου καθιστῶσι βέβαιον, ὅτι παρίστατο ὁ Εὐαγγελισμὸς καὶ ὅτι, ἐπομένως, ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ θυροφύλλου παρίστατο ἀντιστοίχως πρὸς τὸν Ἄγγελον ἢ Παναγία ἀποστρέφουσα τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν συνήθη ἔκφρασιν τῆς ἀποποιήσεως. Ἐχομεν οὕτω τὴν πρώτην ἐπὶ ξύλου ἀνάγλυπτον παράστασιν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου.

Ἡ παράστασις τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ζωγραφίζεται συνηθέστατα εἰς βημόθυρα τῶν ὑστερωτέρων χρόνων καὶ εἶνε πολλὰ τὰ σωζόμενα παραδείγματα. Ἐν τῶν ἀρίστων σωζομένων ἐν Ἑλλάδι βημοθύρων μετὰ ἐξωγραφισμένης ἐντὸς πλαισίου τῆς αὐτῆς μὲ τὸ βημόθυρον ἡμῶν παραστάσεως δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ βημόθυρον τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς Παντοκράτορος Ἁγ. Ὁρους, τὸ ὁποῖον ἐκ τῆς τεχνοτροκίας καὶ τοῦ ρυθμοῦ αὐτοῦ ἀνάγεται ἀσφαλῶς εἰς τὰ μέσα τοῦ 17 αἰῶνος. Ἐν γένει ἡ παράστασις τοῦ Εὐαγγελισμοῦ εἰς τὴν ὄψιν τοῦ τέμπλου ἦτο τυπικὴ πρὸ τοῦ ἱεροῦ τῶν ἐκκλησιῶν.

Οὕτω ἀνευρίσκομεν ταύτην ἀνωθεν τοῦ τέμπλου ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς ἀψίδος τοῦ ἱεροῦ εἰς πολλοὺς βυζαντινοὺς ναοὺς ὡς καὶ εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης (1803).

Ὁ διάτρητος διάκοσμος τοῦ ἐδάφους τοῦ βημοθύρου ἀποτελεῖται ἐκ μικρῶν σταυροειδῶν, τετραγώνων καὶ ῥομβοειδῶν ἀνοιγμάτων τὰ ὅποια, παρ' ὄλην τὴν ἀπλότητα τῆς συνθέσεως, ὑπενθυμίζουν κατὰ πολὺ τὰ ὀρθογώνια θωράκια τοῦ ξυλογλύπτου Μιμπάρ τοῦ Καΐρου ἀν τοῦ 9ου μ. Χ. αἰῶνος¹. Ἡ ἐμφάνισις τῶν εἰκονιζομένων μορφῶν συμφωνεῖ καθ' ὅλα πρὸς τὴν βυζαντινὴν συνήθειαν. Ἡ στροφή κατὰ $\frac{3}{4}$ τῆς κεφαλῆς πρὸς τὴν κίνησιν τοῦ σώματος καὶ ὁ φωτοστέφανος εἶνε ἐντελῶς βυζαντινά. Ἰδιαιτέρως ἐπιτυχημένη εἶνε ἡ σύνθεσις τῆς μορφῆς τοῦ Ἀγγέλου, ὅστις παρίσταται σχεδὸν ἐν κινήσει ἐστραμμένος πρὸς τὴν ἀντίστοιχον αὐτοῦ Θεομήτορα μὲ τὸν ἀριστερὸν πόδα προτεταμένον καὶ τὴν δεξιὰν ὑψωμένην πρὸς εὐλογίαν τὰ ἡμίκλειστα πτερὰ μὲ τὴν κατακόρυφον γραμμὴν συμπληροῦσι τεχνικώτατα τὸ περίγραμμα.

Ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς κατασκευῆς τὸ ἡμέτερον βημόθυρον παρουσιάζει ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς τεχνοτροπίας τοῦ τέλους τοῦ ΙΓ'ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΔ'ου αἰῶνος, ἐντὸς δὲ τῶν ὁρίων τούτων δεόν νὰ καταταχθῇ.

Τὴν πρόχειρον ταύτην πρώτην δημοσίευσιν ἐνὸς τῶν σπουδαιωτάτων Ἡπειρωτικῶν μνημείων ξυλογλυπτικῆς τέχνης, ἣτις μέχρις ἐσχάτων ἠκμαζεν εἰς τοὺς τόπους ἐκείνους, παραδίδω μετὰ χαρᾶς εἰς τὰ «Ἡπειρωτ. Χρονικά», τὸ περιοδικόν, δι' οὗ θὰ καταστῶσι γνωστὰ τὰ σπουδαιότατα Ἡπειρωτικὰ μνημεῖα, ἰδίᾳ τὰ μεσαιωνικά, καὶ θὰ συμπληρωθῶσιν αἱ γνώσεις ἡμῶν περὶ τῆς ἀκμῆς τῆς τέχνης ἐν Ἡπειρῷ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Εἰς τὴν καλλιτέραν δὲ ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου θὰ συντελέσῃ καὶ τὸ μέλλον νὰ συστηθῇ προνοία τοῦ σεβ. Μητροπολίτου Ἰωαννίνων κ. Σπυρίδωνος Μουσεῖον Ἰωαννίνων, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ περισυλλεχθῶσιν τὰ Ἡπειρωτικὰ καλλιτεχνήματα.

Μοναδικὸν ἀπόκτημα τοῦ Μουσεῖου τούτου εἶνε τὸ θαυμάσιον ἡμῶν θυρόφυλλον.

¹) Παράβ. Γ. Στρογγόφοσι *ALTAI—JUAN* σελ. 78 εἰκ. 71.